УДК 336:657
Шишута О.Ю., асистент
Науковий керівник: Бабіч І.І., к.е.н., доцент
Луцький національний технічний університет,

КЛАСИФІКАЦІЯ ОПЕРАЦІЙ КРЕДИТНИХ СПІЛОК ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗВІТНОСТІ

В статті досліджено характерні операції кредитних спілок та проведено їх порівняння з банківськими. За аналогією з банківськими запропоновано класифікацію операцій кредитних спілок з врахуванням їх специфіки та обмежень законодавства. На її основі можливо сформувати показники діяльності кредитної спілки, включення яких до публічної звітності підвищить якість та інформативність останньої.
Ключові слова: кредитна спілка, операції, класифікація, показники звітності.

Shishuta O.

CLASSIFICATION OF CREDIT UNIONS AS THE BASIS OF ADDITIONAL QUALITY REPORTING

In the article the typical operations of credit unions and their comparison is made with the bank. By analogy with bank classification operations of credit unions with regard to their specificity and limitations. On this basis may create performance of the credit union, the inclusion of which to improve the quality of public reporting and informing the latter.
Keywords: kredit union, operations, classification, performance reporting.

Шишута Е.Ю.

КЛАССИФИКАЦИЯ ОПЕРАЦИЙ КРЕДИТНЫХ СОЮЗОВ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ КАЧЕСТВЕННЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОТЧЕТНОСТИ

В статье исследованы характерные операции кредитных союзов и проведено их сравнение с банковскими. По аналогии с банковскими предложена классификация операций кредитных союзов с учетом их специфики и ограничений законодательства. В результате возможно сформировать показатели деятельности кредитного союза, включение которых в публичную отчетность повысит ее качество и информативность.
Ключевые слова: кредитный союз, операции, классификация, показатели отчетности.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим та практичним завданням. Кредитні спілки – це

фінансові установи, засновані на кооперативних принципах. Організація їх діяльності істотно відрізняється і від банківських установ та від підприємств різних галузей господарства, і від інших видів кооперативів. Основою для відображення в обліку і звітності будь-яких господарських операцій є належна класифікація. Тому з метою оптимізації та удосконалення обліку, контролю і звітності кредитних спілок необхідним є вивчення властивих цим установам операцій та їх класифікації.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Загально-наукові підходи щодо класифікації банківських операцій викладені в працях багатьох науковців: Арбузова С.Г., Загороднього А.Г., Мороз А.М., Савлука М.І. та інших. Науменковою С.В. висвітлено сутність та класифікацію фінансових послуг. Детально досліджували операції кредитних спілок Бородаєвський С.В., Гончаренко В.В., Гриценко О.І., Дадашев Б.А., Зак Л.С., Оленчик А. Я. та інші науковці. Зокрема, Черкасова С.В. аналізувала інвестиційні операції цих установ. Однак, питання класифікації операцій кредитних спілок в сучасній економічній науці залишається наразі малодослідженим, що і зумовило вибір теми статті.

Цілі статті. Метою дослідження є: 1) розробка класифікації операцій кредитних спілок, на основі якої проводиться їх належна ідентифікація та оцінка в обліку; 2) формування додаткових показників діяльності кредитних спілок у звітності для підвищення її якості.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Належна організація обліку ґрунтується на точній правдивій оцінці і ідентифікації його об'єктів. Підставою для цього служить науково обґрунтована класифікація. Савлук М.І. зазначає, що «у загальноприйнятому розумінні вид (у практиці класифікації) – це підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загального вищого розділу – роду. Тому видова характеристика застосовується щодо внутрішньої структури об'єкта дослідження» [1]. Для даного дослідження об'єктом є кредитна спілка, а аналізу підлягають операції, які здійснює дана установа.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднання грошових внесків членів кредитної спілки [2]. Важливим є визнання цих організацій Законом України «Про кредитні

спілки» фінансовими установами, що відповідає практиці розвинутих країн. Проте, пакет фінансових послуг, які можуть здійснювати кредитні спілки в Україні є обмеженими, на противагу закордонним. Основними операціями кредитних спілок, як правило, є: прийом / вихід членів, видача кредитів своїм членам, що є метою створення спілки, і прийом від них депозитних вкладів, отримання кредитів і відкриття депозитів в інших фінансових установах або кооперативних об'єднаннях. Тобто основна діяльність кредитних спілок в частині кредитування та прийому вкладів полягає в наданні фінансових послуг, подібно до діяльності банківських установ. Тому спочатку доцільно розглянути класифікацію саме банківських операцій.

Традиційно операції комерційних банків класифікують на: активні, пасивні, і комісійні (послуги) [1,3,4]. Глосарій банківської термінології Національного банку України містить наступні їх визначення і підкласифікацію [5]. Пасивні – це операції, спрямовані на формування фінансових ресурсів для проведення активних операцій. За допомогою пасивних операцій формуються: власні кошти – розміщення акцій або залучення внесків учасників, відрахування з поточного і нерозподіленого прибутку; залучені – шляхом прийняття вкладів (депозитів) і запозичені – на основі позичок на міжбанківському ринку та в центральному банку. Активні – це операції спрямовані на розміщення та використання наявних у банку власних і залучених ресурсів з метою отримання прибутку при раціональному розподілі ризиків за окремими видами операцій і підтриманні необхідного рівня ліквідності. У структурі активних операцій виділяють: кредитні, обліково-кредитні (з векселями), і інвестиційні (придбання цінних паперів). Комісійні операції (банківські послуги) – посередницькі операції не пов'язані з наданням кредитів чи залученням коштів, які банки виконують за дорученням клієнтів за комісійну винагороду. [6]

Для оцінки операцій кредитних спілок і з'ясування основи їх здійснення проведемо порівняння їх з банківськими з метою економічної класифікації. Аналогічно банкам, кредитні спілки здійснюють діяльність, спрямовану на формування власних, залучених та запозичених коштів – пасивні операції. Істотними відмінностями від банківських характеризуються операції з акумуляції власних засобів кредитних спілок. До власного капіталу кредитної спілки належать пайовий, додатковий, резервний капітали і нерозподілений прибуток. Члени кредитної спілки формують всі види капіталів наступним чином. При вступі сплачуються: вступний внесок, який зараховується в

резервний капітал, і не підлягає поверненню, а також обов'язковий пайовий внесок, який зараховується в пайовий капітал, і повертається особі при його виході із спілки. При бажанні член спілки може зробити додатковий (необов'язковий) пайовий внесок, який зараховується також в пайовий капітал. Додатковий капітал формується з благодійних внесків, грантів, програм. Резервний капітал також поповнюється з отриманих прибутків спілки. До власного капіталу кредитної спілки належить прибуток як результат вирахування витрат з доходів організації. Питання неприбутковості кредитних спілок з економічної точки зору пояснюється, тим, що вони мають на меті не отримання прибутку, а «service at cost» – обслуговування за собівартістю [7,147]. З точки зору бухгалтерського обліку різниця сум доходів і витрат враховується як прибуток або збиток. Отже, власний капітал кредитних спілок змінюється не лише під впливом фінансового результату, отримання благодійної допомоги, грантів, але і при прийомі або виключенні членів, що є характерною особливістю таких організацій, враховуючи фундаментальний принцип – добровільність вступу та свободи виходу з кредитної спілки.

Формування залучених та запозичених коштів кредитними спілками здійснюється аналогічно банкам. Залучені кошти надходять у вигляді строкових вкладів членів кредитної спілки. Отримані позички в об'єднаній кредитній спілці, в кооперативному або комерційних банках складають запозичені кошти. Всі вище перераховані операції спрямовані на формування ресурсів кредитної спілки.

Основною діяльністю кредитної спілки є кредитування виключно своїх членів (або інших кредитних спілок) на умовах платності, строковості та забезпеченості. На відміну від банківських та інших фінансових установ, які провадять свою діяльність з метою отримання прибутку та забезпечення оптимального рівня конкурентоспроможності, кредитні спілки, не маючи такої мети, здійснюють кредитування своїх членів за собівартістю.

Тимчасово вільні кошти кредитна спілка розміщує на депозитних рахунках банків, об'єднаних кредитних спілках, придбаває державні цінні папери (облігації внутрішньої державної позики з терміном обігу до одного року, умови випуску яких передбачають обов'язкове погашення в грошовій формі) [8] та паї кооперативних банків. Таким чином, кредитна спілка формує високоліквідні активи. Банки виступають повноправними учасниками ринку цінних паперів, здійснюють інвестиційні операції враховуючи їх прибутковість та

ризиковість. На відміну від банків, інвестиційні операції кредитних спілок є суворо обмеженими нормами законодавства і їх особливістю є те, що вони можуть здійснюватися лише при умові наявності тимчасово вільних коштів. Нормативними документами Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг визначено: «тимчасово вільні кошти членів кредитної спілки – грошові кошти, що належать членам кредитної спілки та тимчасово не можуть бути використані для надання кредитів членам кредитної спілки у зв'язку з відсутністю заяв на отримання кредитів, які можуть бути задоволені згідно з вимогами законодавства та внутрішніми положеннями кредитної спілки» [9]. Обліково-кредитних операцій з векселями кредитні спілки не здійснюють.

Так само як і інвестиційні, комісійні операції кредитних спілок є обмеженими: спілки можуть виступати поручителем виконання членом зобов'язань перед третіми особами та оплачувати за дорученням своїх членів товари, роботи, послуги в межах наданого їм кредиту.

Науковці, що досліджували кредитну кооперацію у період її найбільшого розквіту на початку XX століття операції кредитних кооперативів поділяли саме на активні та пасивні з точки зору їх впливу на формування відповідно активу і пасиву балансу установ. Серед них такі вчені як С.В.Бородаєвський, Л.С.Зак та інші. Пасивні операції відповідно включали формування оборотних засобів: власного капіталу (пайовий капітал і резерви) та так звані «чужі» гроші – займи і вклади. Активні – кредитні операції (з розподілом за їх видами) та другорядні операції (з цінними паперами, товарні та деякі інші) [10, 148-149; 11, 165-205].

На сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг всі операції, які здійснюють кредитні спілки можуть здійснювати банки, тому доцільним є застосування класифікації операцій кредитних спілок за аналогією з банківськими з врахуванням їх специфіки та обмежень законодавства. Отже, операції кредитної спілки доцільно підрозділити на: 1) пасивні, що формують власний капітал, залучені та запозичені засоби; 2) активні – кредитні, інвестиційні внутрішньосистемні (кооперативні) та інвестиційні зовнішні; 3) комісійні – операції за дорученням членів кредитної спілки. Класифікація операцій кредитних спілок представлена на рисунку 1.

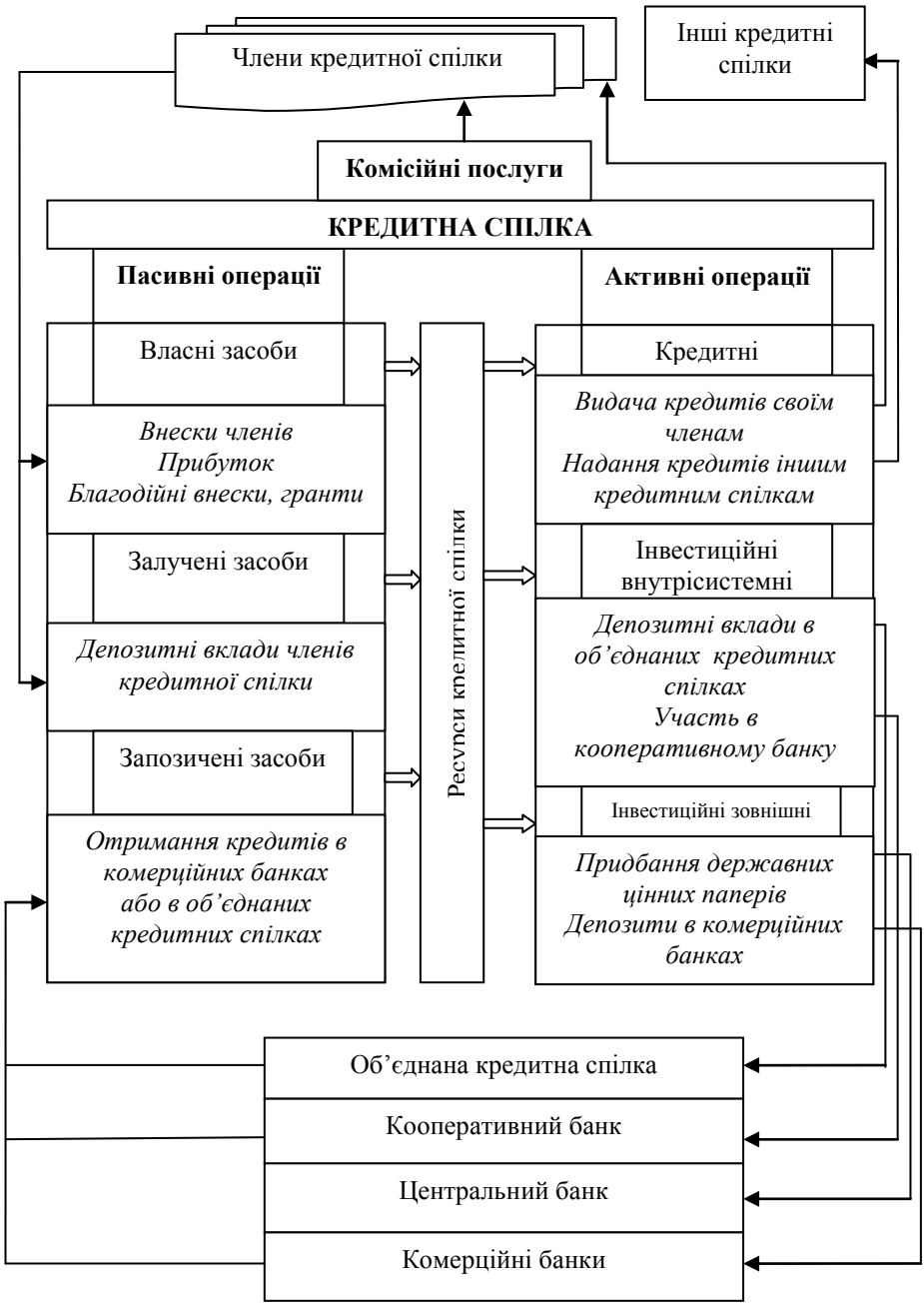

Рис. 1. Класифікація операцій кредитних спілок

Отже, можна сформулювати визначення класифікаційних груп операцій кредитних спілок. Пасивні – операції кредитної спілки, спрямовані на формування ресурсів для проведення своїх активних операцій. За допомогою пасивних операцій акумулюються власні кошти – всі внески членів кредитної спілки (вступні, обов'язкові та додаткові пайові, цільові внески), гранти, благодійні пожертвування та нерозподілений прибуток; залучені засоби – операції з отримання строкових вкладів від членів кредитної спілки; запозичені засоби – операції з отримання позичок в об'єднаній кредитній спілці, в кооперативному або комерційних банках.

Слід зазначити, що в нормативному документі Нацкомфінпослуг «Ліцензійні умови провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг» затверджено відмінне від запропонованої класифікації визначення, а саме: «залучені кошти – це грошові кошти, залучені кредитними спілками від банків, інших установ та організацій, крім коштів об'єднаних кредитних спілок, залучених кредитними спілками, що є їх членами та коштів спільних фінансових фондів асоціацій кредитних спілок, утворених їх членами. [12]. Однак, на наш погляд, операції з отримання кредитів в банку більш точно ідентифікуються саме назвою «запозичені», а відповідно вклади членів – залучені кошти.

Активні операції кредитної спілки – це операції спрямовані на розміщення та використання наявних власних, залучених та запозичених ресурсів з метою забезпечення своїх членів кредитом за собівартістю.

У структурі активних операцій кредитних спілок найбільшу частину займають кредитні операції – кредитування своїх членів або інших кредитних спілок на умовах платності, строковості та забезпеченості, як основна діяльність, спрямована на досягнення мети створення цих організацій.

Інвестиційні – операції здійснювані кредитною спілкою за наявності тимчасово вільних грошових коштів. Цю підгрупу, на наш погляд, доцільно розділити на операції інвестиційні внутрішньосистемні (кооперативні), які здійснюються в кооперативній системі – депозитні вклади в об'єднаній кредитній спілці або пайова участь у кооперативному банку та операції інвестиційні зовнішні – купівля державних цінних паперів та депозити в комерційних банках.

Комісійні операції (послуги) кредитних спілок – вид діяльності, який полягає у виконанні за дорученням членів посередницьких,

розрахункових, консультаційних послуг.

Запропонована класифікація операцій кредитних спілок, за нашим переконанням, послужить більш детальному вивченню специфіки діяльності таких організацій. У бухгалтерському обліку можливе формування ряду показників на основі класифікації операцій спілок для різних користувачів інформації, як внутрішніх, так і зовнішніх. Зокрема, зіставлення обсягу активних та пасивних операцій, їх структури дасть можливість проаналізувати ефективність управління ресурсами кредитної спілки. Формування інформації про використання кредитною спілкою тимчасово вільних коштів на інвестування за різними напрямками дозволить визначити, які з них є більш оптимальними для спілки. А саме: порівняння показників групи інвестиційних внутрішньосистемних (кооперативних) операцій у системі кредитної кооперації з показниками прибутковості групи зовнішніх інвестиційних операцій з комерційними банками і цінними державними паперами. На рівні загальних статистичних даних всіх кредитних спілок країни ці показники можуть бути використані для оцінки функціональності всієї системи кредитної кооперації. Доповнення публічної звітності кредитних спілок запропонованими показниками про прибутковість, склад і структуру активних і пасивних операцій буде сприяти впорядкованості інформації про діяльність цих організацій і підвищить довіру до них.

Висновки. Отже, операції кредитних спілок доцільно розділити на: пасивні операції, за допомогою яких акумулюються власні, залучені та запозичені ресурси; та активні операції – які поділяються на кредитні, інвестиційні внутрішньосистемні (кооперативні) та інвестиційні зовнішні; і комісійні – операції за дорученням членів кредитної спілки. Деталізація інформації про ці операції дозволить оптимізувати управлінські рішення і оцінку ефективності діяльності цих установ. Оскільки фінансова звітність є уніфікованою та не відображає в основних формах інформації необхідної для належної оцінки стану та діяльності кредитної спілки, то доцільно включити запропоновані додаткові показники у розділ «Примітки», а також у внутрішню звітність. Подальших досліджень потребує процес формування оптимального переліку показників, які б забезпечували різних користувачів необхідною інформацією для управління, аналізу, контролю і оцінки діяльності кредитних спілок.

1. Савлук М.І. Конспект лекцій Гроші та кредит / [За заг ред. М.І. Савлука] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-

text/books/_book-745.htm
2. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р. № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //www.rada.gov.ua/.
3. Большой бухгалтерский словарь / [Под ред. А.Н.Азрилияна]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cyclop.com.ua/content/view/425/1/
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник / [ред. А.Г.Завгородній] – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 714 с.
5. Глосарій НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article . – Назва з екрана.
6. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. –К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с. – (Інституційні засади розвитку банківської системи України). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/
7. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу [Наукове видання] / Зіновчук В.В. – К.: Логос, 1999. – 256 с.
8. Про встановлення виду державних цінних паперів, які можуть придбавати кредитні спілки Розпорядження Нацкомфінпослугвід 04.11.2004 N 2739 146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1444-04
9. Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок. Розпорядження Нацкомфінпослуг від 16 січня 2004 року N7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0148
10. Бородаєвський С.В. Теорія і практика кооперативного кредиту / С. Бородаєвський. – Подєбради: Видавниче Т-во при Українській Господарській академії в Ч.С.Р., 1925. – 380 с.
11. Зак Л.С. Основные начала теории кредита и кредитной кооперации / Л.С. Зак – Петроград: Издательский кооперативный союз «Кооперация», 1919. – 260 с.
12. Ліцензійні умови провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг. Розпорядження Нацкомфінпослуг від 02.12.2003 N 146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1225